

AZ EURÓPAI KATOLICIZMUS SZÁMOKBAN

Európa és a világ

A Vatikán hivatalos statisztikai évkönyve, az *Annuarium Statisticum Ecclesiae* szerint 1980 és 2015 között több mint 63 százalékkal nőtt a katolikusok száma a világon, s 2015-re megközelítette az 1,3 milliárd főt.¹ Ez a növekedés döntő részben a Föld lakosságának a gyarapodására vezethető vissza. A globális vallási statisztikák egyik legfontosabb forrása, az amerikai Pew Research Center kimutatása szerint miközben a huszadik század eleje óta mintegy megháromszorozódott a katolikusok száma a világon, a részarányuk az összes keresztényen, illetve a világ teljes népességén belül figyelemreméltó módon stabil maradt. 1910-ben a keresztények 48 százaléka volt katolikus, 2010-ben 50 százalék volt ez az arány, míg Föld népességén belül 17 százalékról 16 százalékra változott a katolikusok aránya.²

A globális trendek mögött kontinensenként eltérő folyamatok húzódnak meg. Míg 1910-ben csak körülbelül minden harmadik katolikus élt Európán kívül, addig mára alig minden negyedik katolikus él Európában. Ezzel szemben mind Latin-Amerika, mind a szubszaharai Afrika, mind pedig Ázsia részesedése jelentős mértékben nőtt a világ katolikus népességében. A kontinensek közti különbségek jelentős részben az eltérő demográfiai folyamatokra vezethetők vissza. Míg Európában már 1980-ban is alig haladta meg a teljes termékenységi mutató a természetes reprodukcióhoz szükséges 2,1-t, és harmincöt évvel később már csak az önmagában biztos népességfogyást jelentő 1,6 körül mozgott, addig Afrika szubszaharai régiójában 6,7-ről csökkent 5,2 körüli értékre ugyanez a mutató. Latin-Amerikában pedig 1980-ban az európai érték duplája volt a teljes termékenységi mutató, ami 2015-re közelítette meg az 1980-as európai arányszámot.³

A katolikusok Európában

Európa súlya tehát egyértelműen csökkenőben van a világ katolikus népességén belül. De hogyan változott a katolikusok súlya Európában? Ha a katolikus egyházhoz tartozók számának változása kizárólag olyan demográfiai folyamatok függvénye volna, amelyek egyformán érintenek katolikusokat és nem katolikusokat, úgy azt várhatnánk, hogy egy csökkenő népességén belül az arányuk nagyjából állandó maradt. A számok nem teljesen ezt mutatják. A Pew adatai alapján míg 1910-ben Európa lakosságának 44 százaléka volt

katolikus, addig száz esztendővel később már csak 35 százaléka. A közelmúlt évtizedeiben azonban valóban nem történt jelentős változás a katolikusok európai népességén belüli arányában. A vatikáni statisztikák alapján általam számított katolikus-arány valamivel magasabb a Pew adatánál, a 2015-ös 39 százalékos körüli adat nem tér el jelentősen az 1980-as értéktől. Hasonló értéket (40 százalék) mutat egy harmadik mérés is.⁴

Az elmúlt néhány esztendőt tekintve a katolikusok száma gyakorlatilag stagnálást, míg a kontinens lakossága igen lassú növekedést mutat Európában. Az alacsony születésszámokat ellensúlyozza a más kontinensekről történt bevándorlás, ezért lehetséges, hogy a természetes reprodukcióhoz sem elegendő termékenységi mutató ellenére továbbra is nő Európa népessége. Mivel a bevándorlás többnyire nem katolikus régiókból történik, így ez az egyik fő forrása a katolikusok arányában tapasztalható változásnak. Már a katolikusok arányának a 20. század második felében bekövetkezett csökkenésében is fontos szerepe volt az Európán kívülről történő bevándorlásnak, melynek akkori fő oka a gyarmatbirodalmak felbomlása, és az önállóvá vált korábbi gyarmatokról, mindegyikről Afrikából és Ázsiából történő bevándorlás a korábbi gyarmatosító államokba volt.⁵

Vallási változás

A demográfiai és a migrációs folyamatokon túl egy harmadik fontos ok is hatással van a katolikus népesség arányának változására: a valláshoz és az egyházhoz kötődés változása. A vallási változás magyarázatára Európa esetében a szekularizáció folyamatát szokás emlegetni, bár ennek értelmezése korántsem egységes, és összefügg azal is, hogy kiket is értünk a „katolikusokon”, az egyházhoz tartozókon. Az eddig ismertett statisztikák minden esetben a keresztelésen alapuló egyháztagságot vették figyelembe. Ez a kritérium több szempontból megfelelőnek tűnik, hiszen egyrészt egybeesik az egyház saját definíciójával is a hozzá tartozó hívek körének meghatározásában, másrészt egyértelmű és jól mérhető. Hátránya ugyanakkor, hogy keveset árul el arról, hogy a megkeresztelt személyek milyen mértékben kötődnek hitükhöz, egyházukhoz, hiszen egy olyan formális szempont alapján határozza meg az illető vallási hovatartozását, amelyben az egyéni döntés — a gyermekkori keresztelések nagy aránya miatt — jó eséllyel semmilyen szerepet nem játszott. Amennyiben tehát pontosabb képet szeretnénk alkotni a katolicizmus európai trendjeiről, akkor a keresztelésen túl

más kritériumokat is figyelembe kell vennünk. Ezek között az egyéni vallásosság esetében a vallásgyakorlat és a vallásos hit azok a dimenziók, amelyeket az egyéni vallásosság legfontosabb mércéinek szokás tekinteni. Emellett a katolikus egyház vitalitásának fontos mércéje a papok és a papi hivatások számának változása is.

Szentségi statisztikák

Az egyháztagsághoz hasonlóan a vallásgyakorlat egyes fajtáira, nevezetesen a szentségekhez járulásra vonatkozóan is léteznek egyházi statisztikák, melyek összesítéséből összeurópai trendek olvashatók ki. Ezek a trendek mindegyik esetben csökkenőek. Önmagában ez még nem volna feltétlenül bizonyíték a negatív irányú vallási változásra, hiszen az 1.000 lakosra jutó születések száma is csökkent a kétezres évek elejéig. De a változásokból két olyan következtetés is kiolvasható, ami alátámasztja a vallási kötődés gyengülését.⁶

Egyrészt az egyre idősebb életkorban fogadott, azaz egyre inkább személyes döntésen alapuló szentségekhez egyre kisebb arányban járulnak a katolikusok. Mindegyik vizsgált évre igaz, hogy 1.000 katolikusra vetítve kevesebben voltak elsőáldozók, mint ahány keresztelest történt, és az elsőáldozók számánál is alacsonyabb a bérmlások száma, míg a szentségi esküvőké ettől is jelentősen elmarad. Ha ehhez hozzávesszük, hogy bár a viszonyítási alap minden esetben az összes katolikus száma, de az egyes születési kohorszok, amelyekre az adott szentség kiszolgáltatása jellemző, eltérő méretűek, akkor a csökkenés még inkább szembevetendő. Például a 2010-ben 1.000 katolikusra jutó 7,1 elsőáldozást nem az ugyanerre az évre vonatkozó 8-as keresztelest arányszámhoz érdemes viszonyítani, hanem a tíz esztendővel korábbi 9,2-es értékhez, hiszen az elsőáldozás jellemzően 10 éves kor körül történik meg.⁷

A másik bizonyíték a vallási változásra valamivel gyengébb lábakon áll: a 2000-es évek elejétől megállt Európában a születési arányszám csökkenése, de a szentségi statisztikák további csökkenést mutatnak. Azért tekinthető ez az eredmény kevésbé erős érvenek a vallási változás mellett, mert az ismert születési trendek nemcsak a katolikusokra, hanem egész Európára vonatkoznak. Elméletben elképzelhető, hogy a katolikusok esetében eltérőek a demográfiai folyamatok, mint a kontinens lakosságának más csoportjai esetében. Ha mégsem ez volna a helyzet, akkor ez azt jelentené, hogy míg korábban nagyjából stabilan 90 százalék felett volt a megszületett gyermekek keresztelest aránya (megint csak abból kiindulva, hogy az európai születési ráta a katolikusokat is jellemzi), addig 2000 után csökkenni kezdett ez az arány. Ennek az állításnak a két-

ségtelen igazolásához azonban önállóan a katolikus népességre vonatkozóan is rendelkezniünk kellene a születési ráta adataival.

A Georgetown Egyetemen működő Center for Applied Research in the Apostolate (CARA) kutatói arra is kísérletet tettek, hogy összesen 629 országos közvélemény-kutatás adatai alapján megbecsüljék a heti templomba járók számának és arányának változását Európában 1980 és 2012 között.⁸ Számításaik szerint 1980 és 2010 között 37 százalékról 20 százalékra, azaz majdnem a felére csökkent a miselátogatásra vonatkozó egyházi előírást saját bevallásuk szerint megtartók aránya. Tehát a katolikusnak keresztelest viszonylag stabil létszáma és aránya mögött a szentséghez járulás és a vallásgyakorlat egyértelműen csökkenő folyamatai húzódnak meg Európában.

Papok száma

A templomba járók számának csökkenése minden bizonnyal kölcsönhatásban áll a papok számának változásával. A csökkenő papi létszám negatív hatással van a plébániai életre, a vallásgyakorlók csökkenő létszáma pedig egyben a papi hivatásra vállalkozók potenciális körének zsugorodását is jelenti.

2015-ben mintegy 180.000 katolikus pap szolgált Európában, ami az egyház összes papjának valamivel több mint 43 százalékát jelentette.⁹ Európa súlya tehát egyértelműen nagyobb a papok esetében, mint a katolikus hívek összességét tekintve. Ugyanakkor 1980 óta közel negyedével csökkent a papok száma Európában. A csökkenő papi létszám Európa mellett csak Észak-Amerikára és Ausztrália-Oceánia régiójára jellemző, míg Afrikában, Ázsiában és Latin-Amerikában növekedést tapasztalni. Előbbi két kontinensen 1980 óta több mint duplájára nőtt a katolikus papok száma.

Ennek a folyamatnak minden bizonnyal elsődlegesen nem közvetlenül demográfiai okai vannak, hiszen ugyanebben az időszakban mintegy 6 százalékkal nőtt a katolikusok száma Európában. A papi létszám csökkenése mögött több ok húzódik. A kötelező cölibátus bizonyára egyike ezeknek, amit egy észak-amerikai katolikus egyetemi hallgatók körében végzett felmérés is alátámaszt.¹⁰ De emellett a katolikus nagycsaládok számának csökkenése, a papi pálya társadalmi presztízsének változása, és a már idézett általános szekularizációs folyamatok is szerepet játszanak a papi hivatások számának európai csökkenésében.

Sokszínű Európa

Ahogy a világ katolikusainak változása kontinensenként eltérő trendekből állt össze, úgy Eu-

rópán belül is jelentős eltérések mutatkoznak a katolikusok számát, a vallásosság és az egyházhoz kötődés mértékét illetően. Az országok közötti különbségek történeti és országspecifikus okainak feltárása túlmutat ezen a rövid ismertetésen. Itt csak arra nyílik lehetőség, hogy az eltéréseket két példán keresztül bemutassam.

A hagyományosan katolikus többségű országokat már a nyolcvanas évek elején is a vallásgyakorlat igen eltérő szintjei jellemezték. Írországban és Máltán a népesség nagy többsége hetente templomba járt, de Lengyelországban is háromból két emberre igaz volt ez. Ezzel szemben

Csehországban vagy Franciaországban már a vizsgált időszak elején is csak egy kisebbség gyakorolta rendszeresen a vallását. A változás mértékében is jelentős eltérések mutatkoznak. Két dolog azonban közös. Egyfelől három kivételtől eltekintve mindenütt csökkent a heti misére járók aránya, és szignifikáns növekedés sehol sem mutatkozik. Másfelől a statisztikai elemzés azt mutatja, hogy ahol kezdetben többen jártak templomba, ott valószínűleg nagyobb mértékű volt a csökkenés. Azaz a csökkenő trendek konvergálást mutatnak az egyes országok vallásgyakorlási szintjei tekintetében. (1. táblázat)

1. táblázat:
A legalább hetente templomba járók és az Istenben hívők arányának változása
katolikus többségű európai országokban,
1981–2008 (%)¹¹

Ország	Minimum hetente templomba járók aránya			Istenben hívők aránya		
	1981/1990	2008	változás (százalékpont)	1981/1990	2008	változás (százalékpont)
Belgium	30	11	-19	87	61	-26
Észak-Írország	53	41	-12	97	91	-6
Franciaország	12	6	-6	68	52	-16
Írország	82	40	-42	97	90	-7
Málta	92	77	-15	100	99	-1
Olaszország	36	34	-2	90	91	+1
Spanyolország	41	17	-24	92	76	-16
Portugália	33	23	-10	86	86	0
Csehország	8	8	0	35	36	+1
Lengyelország	66	53	-13	97	96	-1
Magyarország	14	9	-5	65	71	+6
Szlovákia	32	34	+2	73	81	+8
Szlovénia	23	17	-6	63	66	+3

Forrás: Európai Értékrend-vizsgálat 1981, 1990, 2008

A vallásgyakorlat általános csökkenése tehát kisebb-nagyobb intenzitással a legtöbb katolikus országban tapasztalható volt. Ugyanez nem igaz az istenhitre. A nyugat-európai országok többsége ez esetben is csökkenést mutat, de ennek mérté-

ke általában kisebb, mint a vallásgyakorlat esetében. Viszont a volt szocialista országok egyikeben sem csökkent szignifikánsan az Istenben hívők aránya, s több esetben emelkedést tapasztalni. A másik jelentős eltérés a templomba járás gy-

koriságához képest, hogy az Istenben hívők aránya mindenütt jóval magasabb, és Csehország kivételével az összes vizsgált országban a lakosság többsége hisz Istenben. A vallásosság két mutatójában és ezek változásában tapasztalt jelentős különbségek újabb bizonyítékok arra, hogy a közös vonások ellenére Európa katolikus része korántsem tekinthető egységes régióknak a vallási változás folyamatait tekintve.

Kitekintés

A CARA előrejelzése szerint 2050-ig mintegy 5 százalékkal fog csökkenni az európai katolikusok száma a csökkenő születésszámok és a nem katolikus gyökerű bevándorlás miatt.¹² Az egyházhoz kötődő katolikus hívek arányának csökkenése valószínűleg erősíteni fogja ezt a folyamatot. Emellett várható a papi létszám további csökkenése is, különös tekintettel az idősek magas arányára a papságon belül. Ezek a jóslatok a jelenlegi trendekből indulnak ki, melyek változása természetesen a létszám változására is hatással lehet. Ezzel együtt úgy tűnik, középtávon folytatódhatnak azok a folyamatok, amelyek a fentiekben röviden bemutatásra kerültek. Tovább fog csökkenni Európa súlya a világ katolikusai közt, és a csökkenő papi létszám miatt várhatóan növekvő nehézséget fog okozni az egyház számára az összes plébánia fenntartása, valamint a szentségek kiszolgáltatása minden hívő számára. Ezek a jelenségek eltérő intenzitással, de előbb vagy utóbb a legtöbb európai katolikus országot érinteni fogják. Csak egy példa: Németországban 2000 óta több mint 500 katolikus templomot profanizáltak, és a jóslatok szerint ez még csak a kezdet.¹³

A válaszok keresése már folyamatban van. Ezek közé tartozik a civilek fokozottabb bevonása az egyház életbe, vagy a plébániai rendszer átszervezése.¹⁴ A jövő egyik fontos kérdése, hogy az egyházi válaszok mennyiben képesek változtatni a vázolt folyamatokon.

ROSTA GERGELY

A cikk a „Vallási változás Magyarországon” kutatási projekt keretén belül készült. A 119679 nyilvántartási számú projekt a Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból biztosított támogatással, a K_16 pályázati program finanszírozásában valósul meg.

¹Segreteria di Stato del Vaticano: *Annuario Statisticum Ecclesiae*, 1980, 2015.

²Pew Research Center (2013): *The Global Catholic Population*. <http://www.pewforum.org/2013/02/13/the-global-catholic-population/>

³Ez egyben azt is előrevetíti, hogy pusztán a demográfiai folyamatok miatt várhatóan nem fog tovább

növekedni Latin-Amerika súlya a világ katolikuságán belül. Center for Applied Research in the Apostolate (2013): *Global Catholicism: Trends & Forecasts*; United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2015): *World Fertility Patterns 2015*.

⁴Center for Applied Research in the Apostolate (2013): 10.

⁵Christof Van Mol – Helga de Valk: *Migration and Immigrants in Europe: A Historical and Demographic Perspective*. In Blanca Garcés-Masareñas – Rinus Penninx (szerk.): *Integration Processes and Policies in Europe*. IMISCOE Research Series. Springer Open, Cham, 2016.

⁶Center for Applied Research in the Apostolate (2013): *Global Catholicism: Trends & Forecasts*: 15; United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2017): *World Population Prospects: The 2017 Revision*, DVD Edition.

⁷Az európai képet árnyalja, hogy ugyanezen forrás szerint az összes többi kontinensen is hasonló különbségek mutatkoznak az egyes szentségekhez járulás arányszámaiban. Európa leginkább abban tér el Latin-Amerikától és Ázsiától, hogy utóbbiakban a keresztség arányszámai — amit elsődlegesen a születési arányszámok változása határoz meg — meredekebben csökkenek, mint a többi szentség mutatói. Ez pedig arra utal, hogy bár ezekben a régiókban sem lesz elsőaldozó vagy bérmálkozó minden katolikusnak kereszttel, de arányuk növekszik a megkereszteltelen belül.

⁸Center for Applied Research in the Apostolate (2013): 10. A módszertan pontos ismertetésének hiányában nehéz megítélni, mennyire megbízhatóak a becslések. Annyi mindenesetre biztosnak látszik, hogy a korábbi keleti blokk országaiból csak 1990 utánról lehetnek átfogó adatok.

⁹Segreteria di Stato del Vaticano (2017): *Annuario Statisticum Ecclesiae* 2015

¹⁰Dean R. Hoge (2005): *Facts and figures. The state of the priesthood*. http://bcm.bc.edu/issues/summer_2005/c21_hoge.html

¹¹A volt szocialista országok és Portugália csak 1990-től kezdve kapcsolódtak be az Európai Értékrend-vizsgálatba. A többi ország esetében 1981-es az első adat. A címben szereplő „katolikus többségű” kitétel a valamilyen felekezethez tartozók körére vonatkozik.

¹²Center for Applied Research in the Apostolate (2013): 8.

¹³Kirchenabrisse: „Wir stehen erst am Anfang”. <http://www.katholisch.de/aktuelles/aktuelle-artikel/kirchenabrisse-wir-stehen-erst-am-anfang>

¹⁴Utóbbira érdekes példa a trieri egyházmegye szinódusának tavalyi döntése, miszerint a jelenlegi 900 helyett 2020-tól csak 35 plébánia lesz egyházmegyében. Lásd *Nach Protesten: Künftig 35 Pfarreien im Bistum Trier*. <http://www.katholisch.de/aktuelles/aktuelle-artikel/nach-protesten-kunftig-35-pfarreien-im-bistum-trier>